

In the Name of Allah, the Compassionate the Merciful
به نام خداوند بخشنده مهربان

سرشناسه:	مقیمی، غلامحسن، ۱۳۳۷
عنوان و نام پدیدآور:	اندیشه سیاسی امام خمینی <small>علیه السلام</small>
وضعیت ویراست:	ویراست ۲
مشخصات نشر:	قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی <small>علیه السلام</small> ، ۱۳۹۴
مرجع تولید:	پژوهشگاه بین المللی المصطفی <small>علیه السلام</small>
مشخصات ظاهری:	۳۷۶ ص، مصور
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۸۰۱-۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیبای مختصر
یادداشت:	چاپ سوم: ۱۳۹۴ (فبیا)
یادداشت:	چاپ چهارم: ۱۳۹۴ (فبیا)
یادداشت:	چاپ پنجم: ۱۴۰۰
یادداشت:	چاپ ششم: ۱۴۰۱
یادداشت:	فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی <small>علیه السلام</small> العالمية. مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی <small>علیه السلام</small>
شناسه افزوده:	Almustafa International University/Almustafa International Translation and Publication center
شماره کتابشناسی ملی:	۳۸۴۹۳۵۲
BA0257	
این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است	

اندیشه سیاسی امام خمینی علیه السلام

مؤلف: غلامحسن مقیمی

چاپ ششم: ۱۴۰۱ ش / ۱۴۴۳ ق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

● چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی علیه السلام ● قیمت: ۸۰۰,۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجنتیه)، نبش کوچه ۱۸ تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴

تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵

◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه راه سالاریه تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

✉ miup@pub.miu.ac.ir pub-almustafa.ir pub_almustafa

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری

● ناظر فنی: سید محمد رضا جعفری ● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

با توجه به هزینه‌ها و مشکلات عدیده، هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام به چاپ، بازنویسی، کپی، تکثیر و یا هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب و تبدیل آن به جزوه، CD، فایل PDF، اسکن، عکسبرداری و یا انتشار در فضای مجازی نماید، شرعاً مجاز نمی‌باشد و پیگرد قانونی خواهد داشت.

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفیٰ

اندیشه سیاسی امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ

غلامحسین مقیم

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی، درگرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد. «جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از هنرنمایی مؤمنان، مجاهدان و عالمانی است که با تمسک و پای‌بندی به حقیقت بی‌منتها، در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند و در این میان، چه درخشندگی چشم‌نوازی در اسلام عزیز است که علم را به ذات خود، شرافتمند و فخیم دانسته و از باب تا محراب، کائنات را سراسر علم و عالم و معلوم می‌نمایاند و در مکتب آن، جز اولوالعلم و راسخان در مسیر طلب دانش، کسی را توان دست‌یابی به گنجینه‌های حکمت نیست.

علم برخاسته از وجدان پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد کمال انسانی، عظمت روحی و رشد معنوی می‌بخشد و فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد، و هم جامعه را سمت و سوی سعادت‌مندان به‌بخشیده و آن را به جامعه‌ای متمدن و پیشرو متحول می‌کند. بی‌توجهی یا کوتاه‌فکری است اگر فرد و جامعه‌ای به دنبال عزت، استقلال، هویت، امنیت، سعادت و سربلندی مادی و

معنوی باشد، اما آن را در صراطی غیر از حقیقت طلبی، علم اندوزی و حکمت مداری الهی طلب نمایند.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران که داعیه جهانی سازی کلمة الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را داشته و فروپاشی و افول تمدن های پوشالی غرب و شرق را به نظاره نشست است، با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه مترقی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت ها و مأموریت های حوزه های علمیه و روحانیت را عرضه نمود که امید و نشاط را نه تنها در شیعیان و مسلمانان، بلکه در دل تمامی آزادی خواهان و حق طلبان سراسر جهان زنده ساخت.

در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب علیه السلام با عزمی مصمم و با تمامی توان، همچون پیر و مراد خود خمینی کبیر علیه السلام، در صحنه حاضر شده و با تأکید بر اهمیت و فوریت این حرکت فراگیر و بی وقفه، همه توانمندی ها و اراده ها را جهت تحقق جنبش نرم افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه های میان بر و دانش افزا راهبری و رصد می کنند.

جامعة المصطفی علیه السلام العالمية، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی علیه السلام و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت علیهم السلام جامه تحقق می پوشاند.

پژوهشگاه بین المللی المصطفی علیه السلام نیز که مهم ترین و گسترده ترین مجموعه پژوهشی المصطفی علیه السلام است، بومی سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر، متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن

افق‌های جدید فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و تکالیف خود می‌داند.

اثر علمی پیش رو نیز به همت مؤلف محترم جناب آقای دکتر غلامحسن مقیمی برای دوره کارشناسی رشته علوم سیاسی، در چارچوب اهداف و برنامه‌های پژوهشگاه و مبتنی بر نیازسنجی‌های صورت گرفته، تهیه و تدوین شده است.

در پایان لازم است ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از کلیه دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و انتشار آن نقش داشته‌اند، قدردانی و تشکر نماییم و از خداوند متعال برای ایشان و همه خادمان عرصه تبلیغ و نشر مفاهیم و معارف دینی، آرزوی بهروزی، موفقیت و سعادت نماییم.

پیش‌گفتار

اگر در ابعاد وجودی امام خمینی رحمته‌الله‌علیه تعمق کنیم، بی‌شک یکی از بارزترین ابعاد آن، اندیشه سیاسی است؛ تا جایی که این بعد از وجود ایشان، بر دیگر لایه‌های علمی وی سایه افکنده است. از منظر حضرت امام، تبیین اندیشه سیاسی اسلام در چهارچوب الزامات زمان، و نیز نظریه پردازی در خصوص مدل حکومتی شیعی، اگرچه بسیار دشوار است ولی ضرورتی عاجل برای درمان بحران‌های جامعه اسلامی بود. نظریه نظام سیاسی امام خمینی رحمته‌الله‌علیه قرائتی از نظریه نظام سیاسی اسلام در عصر غیبت است که از چندین لحاظ برای ما و نسل پیش رو اهمیت دارد:

اول: امام خمینی رحمته‌الله‌علیه با گذر از راهی که با تأمل فقهای سلف شیعه هموار شده بود، به حوزه‌ها و سرزمین‌های نامکشوف سنت اسلامی دست یافت و طرحی متناسب با نیازهای قرن جدید، برای آن ترسیم نمود. این حرکت شیعی با رویکردی نو به اصالت اسلامی، راه دوره جدید را فراروی علما و متفکران مسلمان قرن حاضر قرار داد، از این رو تحلیل اصول و مبانی نظریه سیاسی و مدل حکومتی امام خمینی رحمته‌الله‌علیه لازم و متوقع است. چنین توقع و انتظاری به لحاظ نظری و دشواری‌های پژوهش و کمبود منابع در خور، مسئله‌ای بسیار دشوار است؛ اما ضرورتی عاجل برای جهان

اسلام است؛ چرا که استمداد از منابع اصیل و گزاره‌های دینی، جهت پاسخ‌گویی به ضرورت‌های دوره جدید حیات طیبه فقه سیاسی شیعه، نیاز فوری عصر شکوفایی تمدن و فرهنگ اسلامی است.

دوم: علاوه بر ضرورت بازگشت به اسلام سیاسی ناب از زوایای آرای ژرف‌نگرانه امام خمینی رحمته الله علیه، نکته دوم به ضرورت فهم ماهیت انقلاب اسلامی معطوف است. در واقع، عظمت انقلاب ایران صرفاً به سبب برهم زدن نظم موجود بین دو بلوک غرب و شرق، شیوه غیر متداول تظاهرات غیر مسلحانه و شهادت طلبانه و استمرار آن در مقابل توطئه‌های گوناگون دشمنان و نامحرمان انقلاب در طی سه دهه متوالی نیست؛ بلکه به سبب ماهیت سیاسی- فرهنگی و سرشت الهی آن بوده است. پیروزی یک مکتب، فرهنگ و اندیشه متمایز بوده است. بازگشت «انقلاب عاشورای حسینی» با نوای «فقه جعفری» برای زمینه‌سازی «دولت مهدوی» در عصر «معنویت گریز قرن بیستم» بوده است. بدین لحاظ، ما شاهد دوره جدیدی هستیم که به حق باید آن را «عصر امام خمینی رحمته الله علیه» دانست.

سوم: نکته حائز اهمیت دیگر به ضرورت‌های عصر بیداری اسلامی و وجهه جهانی امام خمینی رحمته الله علیه به مثابه مصلح سیاسی و دینی، معطوف می‌شود. امروز برای قیام‌ها و جنبش‌های اسلام‌گرایانه مسلمانان، داشتن یک الگوی کامل در عرصه زندگی سیاسی، اجتماعی و دینی به مثابه ضرورت تلقی می‌شود. بی تردید، نظریه سیاسی امام خمینی رحمته الله علیه، به عنوان یک مدل موفق، می‌تواند الگو و سبک جدیدی از زندگی سیاسی برای نسل جدید باشد.

در حوزه اندیشه سیاسی امام خمینی رحمته الله علیه، کارهای پژوهشی متعددی صورت گرفته است که هر یک در حد خود ارزش تقدیر دارد؛ اما غالب این آثار هنوز نتوانسته‌اند یک متن آموزشی جامع را ارائه نمایند، این کتاب که حاصل چندین سال

تدریس است، درآمدی برای بررسی همه جانبه اندیشه سیاسی از یک طرف و قالب بندی آن در چهارده جلسه آموزشی است. بیان اهداف رفتاری در ابتدای هر درس به استادان محترم کمک می‌کند تا اهداف کلی کتاب را به طور جزئی، در هر درس رصد کنند. طرح سؤال در انتهای هر درس، امکان ارزیابی مستمر را هم برای دانشجو فراهم می‌کند و نیز دغدغه‌ها و مسئله‌های اساسی هر درس را تأکید می‌کند؛ مضافاً اینکه، مدرسان گرامی می‌توانند به تناسب سطح علمی دانشجویان، از سؤالات آخر هر درس برای تحقیق کلاسی استفاده کنند؛ همچنین همکاران محترم می‌توانند از کتاب‌هایی که برای مطالعه بیشتر در انتهای هر درس آمده است، دانشجویان گرامی را برای مطالعه عمیق‌تر و نیز تدوین مقاله تشویق کنند.

مجموعه حاضر که با روش تحلیلی و توصیفی، افکار سیاسی امام خمینی رحمته‌الله علیه را مورد تأمل می‌دهد، برای استفاده دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاهی تدوین شده است؛ از این جهت، تلاش شده است تا مباحث مختلف اندیشه سیاسی امام خمینی رحمته‌الله علیه به شکل مختصر، روان، آموزشی و در عین حال تخصصی به سامان برساند.

فصل اول (درس اول) مقدمه‌ای برای ورود به اندیشه سیاسی امام است؛ از این رو در این بخش به اهمیت و مفاهیم کلیدی درس خواهیم پرداخت. فصل دوم (درس دوم و سوم) به شخصیت، آثار سیاسی و عصر امام اشاره دارد که به زمینه‌ها و الزامات زمانه اندیشه سیاسی امام می‌پردازند. فصل سوم (درس چهارم و پنجم) زوایای اندیشه سیاسی امام را با توجه به مبانی نظری و عملی وی در قالب معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی، کلامی، فقهی، عرفانی و رفتاری بررسی می‌کند. در فصل چهارم (درس ششم و هفتم) به دین و سیاست به عنوان دو مفهوم اساسی تفکر سیاسی امام و نسبت آن دو، خواهیم پرداخت. فصل پنجم (درس هشتم، نهم و دهم) به نظریه ولایت فقیه به عنوان مهم‌ترین مفهوم کلیدی اندیشه

سیاسی امام و نسبت آن با حکومت می‌پردازد. فصل ششم (درس یازدهم، دوازدهم و سیزدهم) دو مفهوم کلیدی دیگر یعنی مشروعیت و مشارکت را به شکل تطبیقی تحلیل و ارزیابی کرده و به شبهات متناقض‌نمای آن پاسخ اجمالی می‌دهد. فصل هفتم (درس چهاردهم) در برگیرنده مباحث مربوط به سیاست خارجی و روابط بین الملل از جمله: منابع، مبانی، اهداف، اصول و قواعد آن است.

آنچه پیش روی شماست، به پیشنهاد پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی صلی الله علیه و آله، تدوین شده است. امید است این نوشتار گامی در مسیر بازشناسی تفکر سیاسی حضرت امام خمینی علیه السلام رضوان الله تعالی علیه باشد. لازم می‌دانم، از همه عزیزانی که در جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمية به نحوی در تألیف این اثر نقش داشته‌اند، صمیمانه قدردانی کنم. از حجت السلام والمسلمین دکتر نجف لک زایی و دکتر عبدالوهاب فراتی که با ارزیابی این اثر بر غنای آن افزودند و از آقای محمود دهقان که زحمت تایپ را برعهده داشته‌اند و نیز از زحمات و تلاش‌های همسر گرامی و دختر عزیزم که زحمت بازخوانی را تقبل نموده‌اند، کمال سپاس و تشکر را دارم.

الحمد لله رب العالمین

دکتر غلامحسین مقیمی - بهار ۱۳۹۵

فهرست

بخش اول: شخصیت، آثار سیاسی و زمانه امام خمینی رحمته الله علیه

- درس اول: کلیات و مفاهیم _____ ۲۵
- اهمیت و ضرورت _____ ۲۵
- مفهوم «اندیشه» _____ ۲۸
- مفهوم «سیاست» _____ ۲۸
- مفهوم «اندیشه سیاسی» _____ ۲۹
- مفهوم «اندیشه سیاسی امام خمینی رحمته الله علیه» _____ ۳۱
- درس دوم: زندگی فردی و علمی _____ ۳۹
- زندگی فردی و محیط خانوادگی _____ ۴۰
- زندگی علمی و ادوار آموزشی _____ ۴۲
۱. دوره آموزش و تحصیل (۱۲۸۸- ۱۳۰۷) _____ ۴۲
۲. دوره تدریس و تألیف (۱۳۰۷- ۱۳۲۱) _____ ۴۳
۳. دوره اجتهاد و سکوت (۱۳۲۱- ۱۳۴۰) _____ ۴۳
۴. دوره مرجعیت و زعامت سیاسی (۱۳۴۰- ۱۳۵۷) _____ ۴۵
۵. دوره رهبری انقلاب و جمهوری اسلامی (۱۳۵۷- ۱۳۶۸) _____ ۴۵
- آثار و متون سیاسی امام خمینی رحمته الله علیه _____ ۴۵

۱. متون و آثار سیاسی خاص _____ ۴۶
- الف) کشف اسرار _____ ۴۶
- ب) ولایت فقیه (حکومت اسلامی) _____ ۴۸
- ج) شئون و اختیارات ولی فقیه _____ ۴۹
- د) صحیفه نور (صحیفه امام) _____ ۴۹
- ه) وصیت نامه سیاسی - الهی _____ ۵۰
۲. متون و آثار سیاسی عام _____ ۵۱
- الف) مصباح الهدایه إلى الخلافة والولاية _____ ۵۱
- ب) رسالة في التقيه _____ ۵۲
- ج) شرح حدیث جنود عقل و جهل _____ ۵۲
- د) طلب و اراده _____ ۵۳
- درس سوم: تحولات سیاسی - اجتماعی عصر امام خمینی رحمته الله علیه _____ ۵۹
- تحولات سیاسی زمانه و تأثیر آن بر اندیشه سیاسی امام _____ ۵۹
۱. جهان و تحولات مهم آن _____ ۶۰
۲. جهان اسلام و تحولات مهم آن _____ ۶۱
۳. ایران و تحولات مهم آن _____ ۶۲
- الف) دوره زوال «قاجاریه» و ظهور «پهلوی» (۱۲۸۸ - ۱۳۲۰) _____ ۶۲
- ب) دوره خلأ قدرت مرکزی و فرصت انقلاب (۱۳۲۰ - ۱۳۴۰) _____ ۶۵
- ج) آغاز دوره مرجعیت دینی و سیاسی امام خمینی رحمته الله علیه (۱۳۴۰ - ۱۳۴۲) _____ ۶۹
- د) زمینه های قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ _____ ۷۱
- ه) امام و لایحه کاپیتولاسیون _____ ۷۴
- و) دوره تربیت نیروهای انقلابی و تدوین کتاب حکومت اسلامی _____ ۷۶
- ز) دوره انفجار مجدد روحیه انقلابی (۱۳۵۶.۱۳۵۷) _____ ۷۸
- ح) قیام ۱۹ دی قم و آغاز دوره اربعین ها و استمرار قیام _____ ۷۹
- ط) دوره هجرت امام به پاریس و شکاف در هیئت حاکمه شاه _____ ۸۰

- ی) دوره فرار شاه و بازگشت امام به کشور ۸۳
- ک) دوره تأسیس حکومت جمهوری اسلامی ۸۳
- ل) امام و جریان‌های مخالف خط امام (دوره گذار) ۸۴
- م) امام خمینی رحمته‌الله‌علیه و دوره تثبیت انقلاب اسلامی ۸۶

بخش دوم: مبادی و مبانی اندیشه سیاسی امام خمینی رحمته‌الله‌علیه

- درس چهارم: مبانی معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی ۹۵
- قسم اول: مبانی نظری اندیشه سیاسی امام خمینی رحمته‌الله‌علیه ۹۶
۱. مبنای معرفت‌شناسی ۹۶
۲. مبنای هستی‌شناسی ۹۸
۳. مبنای انسان‌شناسی ۱۰۱
۴. مبنای جامعه‌شناسی ۱۰۴
- درس پنجم: مبانی کلامی، فقهی، عرفانی و رفتاری ۱۱۵
۵. مبنای کلامی - فلسفی ۱۱۵
۶. مبنای فقهی - اصولی ۱۲۰
۷. مبنای عرفانی - اخلاقی ۱۲۳
- قسم دوم: مبانی رفتاری و سیره عملی ۱۲۴
- بخش سوم: دین و سیاست از منظر امام خمینی رحمته‌الله‌علیه ۱۳۳
- درس ششم: مفهوم سیاست و دین ۱۳۵
- قسم اول: مفهوم سیاست ۱۳۷
۱. معنای واژه سیاست ۱۳۸
۲. معنای اصطلاحی سیاست ۱۴۲
- الف) قدرت (کسب، حفظ یا نقد قدرت) ۱۴۲
- ب) مطالعه دولت ۱۴۵
- ج) مدیریت معطوف به رفاه و امنیت ۱۴۶
- د) تدبیر «عادلان» معطوف به «هدایت تشریحی» از مجرای «ولایت» و «ملت» ۱۴۷

- انواع سیاست در نگاه امام خمینی رحمته الله علیه _____ ۱۵۳
۱. سیاست معطوف به سلطه و دیکتاتوری (متدانی) _____ ۱۵۳
۲. سیاست معطوف به رفاه و نفسانی (متعارف) _____ ۱۵۴
۳. سیاست معطوف به انسانی و الهی (متعالی) _____ ۱۵۵
- تعریف دیگر از سیاست _____ ۱۵۵
- قسم دوم: مفهوم دین _____ ۱۵۶
- درس هفتم: نسبت دین و سیاست _____ ۱۶۳
- قسم اول: هم نشینی دین و سیاست در بُعد مفهومی _____ ۱۶۳
۱. رویکردهای سه‌گانه در مورد نسبت _____ ۱۶۳
۲. دلایل آمیختگی دین و سیاست و نفی سکولاریسم _____ ۱۶۴
- الف) جامعیت قوانین اسلام _____ ۱۶۵
- ب) سیره معصومین علیهم السلام _____ ۱۶۶
- ج) «ضرورت و اهتمام اسلام» به اجرای احکام _____ ۱۶۷
- قسم دوم: هم نشینی دین و سیاست در بُعد نهادی _____ ۱۶۸
۱. دین و قوانین حکومتی _____ ۱۶۹
۲. دین و نهادهای اجرایی _____ ۱۷۰
۳. دین و ضرورت تأسیس حکومت _____ ۱۷۰
۴. نهادهای حوزوی و سیاست _____ ۱۷۱
۵. مسجد و سیاست _____ ۱۷۲
- قسم سوم: علل توهم تفکیک دین و سیاست _____ ۱۷۲
۱. تلقی غلط از ماهیت سیاست _____ ۱۷۳
۲. عامل استعمار و غربزدگی _____ ۱۷۳
۳. ایجاد تفرقه بین عالم دینی و عالم سیاسی _____ ۱۷۴
۴. تعریف و تفسیر غلط از مسائل عبادی _____ ۱۷۵
۵. قداست‌زدایی از روحانیون متعهد و سیاسی _____ ۱۷۶

۶. بد عمل کردن روحانیت در جامعه ۱۷۸

۷. ایجاد تعارض بین دنیا و آخرت ۱۷۹

۸. تلقی غلط از تهذیب نفس و اخلاق ۱۸۰

بخش چهارم: نظریه «ولایت مطلقه فقیه» و «حکومت جمهوری اسلامی» از منظر امام خمینی رحمته الله علیه

درس هشتم: مفهوم ولایت مطلقه فقیه ۱۸۹

مفهوم لغوی ولایت ۱۹۰

معنای اصطلاحی ولایت ۱۹۲

اقسام ولایت و کاربردهای فقهی آن ۱۹۵

مفهوم «اطلاق» در نظریه ولایت مطلقه فقیه ۱۹۹

ارکان ولایت فقیه ۲۰۶

۱. جاعل ولایت ۲۰۶

۲. ولی ۲۰۶

۳. مولی علیه ۲۰۶

۴. قلمرو ولایت ۲۰۷

درس نهم: ادله و پیشینه ولایت فقیه ۲۱۳

ادله عقلی محض (مستقل) ۲۱۳

۱. اصل بداهت و ضرورت عقلی ۲۱۴

۲. ضرورت اجرای احکام اسلام ۲۱۴

۳. برهان لطف و مقتضای حکمت الهی ۲۱۵

۴. برهان اصلحیت ۲۱۶

دلیل عقلی - نقلی ۲۱۶

ادله نقلی ولایت فقیه ۲۱۷

۱. مرسله صدوق (نصب عام و مطلق) ۲۱۷

۲. روایت علی بن حمزه بطائنی (حصون اسلام) ۲۱۹

۳. موثقه سکونی (امانت دار پیامبران) ۲۲۰

۲۲۰. _____ ۴. توقیع منسوب به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف (مسئول مسائل اجتماعی)
۲۲۱. _____ ۵. مقبوله عمر بن حنظله (نصب سیاسی عام)
۲۲۲. _____ ۶. صحیحہ قداح (وارثان ولایت عامه)
۲۲۳. _____ شرایط ولایت سیاسی فقها
۲۲۴. _____ ۱. فقاہت (اجتہاد)
۲۲۵. _____ ۲. کفایت سیاسی (تدبیر سیاسی)
۲۲۶. _____ ۳. عدالت
۲۲۶. _____ پیشینه تاریخی «ولایت فقیه»
۲۲۷. _____ ۱. نظریه «ولایت» در عصر حضور
۲۲۷. _____ ۲. نظریه «ولایت فقیه» در عصر غیبت
۲۲۸. _____ سیر تطور نظریه ولایت فقیه در عصر غیبت
۲۲۸. _____ ۱. عصر «تقیه سیاسی فقیه»
۲۳۱. _____ ۲. عصر «همکاری سیاسی فقیه»
۲۳۲. _____ ۳. عصر «نظارت حقوقی و سیاسی فقیه»
۲۳۳. _____ ۴. عصر «ولایت سیاسی فقیه»
۲۳۹. _____ درس دهم: مبانی، اصول و ساختار حکومت ولایت فقهی
۲۴۰. _____ مراحل تاریخی طرح حکومت اسلامی
۲۴۲. _____ مبانی و ادله حکومت ولایی
۲۴۲. _____ ۱. اصل جامعیت دین (مبنای کلامی - عقلی)
۲۴۴. _____ ۲. اصل اجتهاد لازم (مبنای فقهی)
۲۴۶. _____ ۳. اصل مقدمه واجب (مبنای اصولی)
۲۴۷. _____ ۴. قاعده لطف (مبنای کلامی)
۲۴۸. _____ ۵. اصل امامت و رهبری (مبنای کلامی)
۲۴۹. _____ ۶. سیر عملی پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام
۲۴۹. _____ ساختار و شکل حکومت
۲۵۰. _____ کارویژه‌های حکومت

- ۲۵۲ _____ ارکان حکومت ولایت فقهی
- ۲۵۵ _____ عناصر حکومت جمهوری اسلامی
- ۲۵۷ _____ ۱. حاکمیت الهی و شریعت
- ۲۵۸ _____ ۲. ولی فقیه
- ۲۵۹ _____ ۳. مردم
- ۲۵۹ _____ ۴. تفکیک قوا
- ۲۶۰ _____ ۵. قوه مقننه / دستگاه قانون‌گذاری
- ۲۶۲ _____ ۶. قوه قضائیه / دستگاه عدالت
- ۲۶۲ _____ ۷. قوه مجریه / دستگاه حکومت

بخش پنجم: مشروعیت و مقبولیت از منظر امام خمینی رحمته الله علیه

- ۲۶۹ _____ درس یازدهم: مشروعیت سیاسی
- ۲۶۹ _____ طرح مسئله
- ۲۷۱ _____ مشروعیت سیاسی حکومت دینی
- ۲۷۱ _____ ۱. مفهوم مشروعیت
- ۲۷۱ _____ الف) مفهوم لغوی مشروعیت
- ۲۷۲ _____ ب) مفهوم اصطلاحی مشروعیت
- ۲۷۴ _____ ۲. مؤلفه‌ها و ارکان مشروعیت
- ۲۷۵ _____ الف) منشأ مشروعیت
- ۲۷۵ _____ ب) منابع مشروعیت
- ۲۷۵ _____ ج) مشروعیت کارگزار
- ۲۷۶ _____ د) مشروعیت اطاعت
- ۲۷۷ _____ ه) مبنا و ملاک مشروعیت
- ۲۷۸ _____ ۳. نظریه‌های مشروعیت
- ۲۷۸ _____ الف) مشروعیت قانونی - عرفی (عقلانیت معطوف به هدف)
- ۲۷۹ _____ ب) مشروعیت سنتی (سنن معطوف به رسوم اجتماعی)

- ج) مشروعیت کاریزمایی (جاذبه‌های معطوف به خُلُق) _____ ۲۷۹
- د) مشروعیت طبیعی (حقانیت معطوف به خُلُق) _____ ۲۸۰
- ه) مشروعیت تغلُّبی (حقانیت معطوف به زور و غلبه) _____ ۲۸۱
- و) مشروعیت قانونی - الهی (عقلانیت معطوف به کلام و فقه سیاسی پویا) _____ ۲۸۱
- درس دوازدهم: مقبولیت و مشارکت سیاسی _____ ۲۸۷
- مفهوم مشارکت و مقبولیت سیاسی _____ ۲۸۹
- مبادی و مبانی مشارکت و مقبولیت سیاسی _____ ۲۹۰
۱. مبانی کلامی _____ ۲۹۲
- الف) توحید و خلافت انسان _____ ۲۹۳
- ب) اصل اکملیت و جامعیت دین _____ ۲۹۳
- ج) قاعده لطف _____ ۲۹۴
۲. مبانی فقهی _____ ۲۹۵
- الف) شورا _____ ۲۹۵
- ب) امر به معروف و نهی از منکر _____ ۲۹۶
۳. مبانی و سازکارهای ساختاری _____ ۲۹۷
- الف) جامعه مدنی _____ ۲۹۸
- ب) احزاب سیاسی _____ ۲۹۹
- ج) تفکیک قوا _____ ۳۰۲
- د) نظام نمایندگی _____ ۳۰۲
۴. مبانی فرهنگی و نگرشی _____ ۳۰۲
- الف) عقلانیت _____ ۳۰۳
- ب) انتقاد پذیری قدرت سیاسی _____ ۳۰۳
- ج) اعتماد _____ ۳۰۴
- د) برابری و تساوی _____ ۳۰۴
- ه) آزادی _____ ۳۰۴
۵. مبانی عقلی و فطری _____ ۳۰۴

- درس سیزدهم: متناقض‌نماهای مشارکت و مشروعیت _____ ۳۰۹
- جمهوریت و اسلامیت (هم‌نشینی روش عقلانی و ارزش وحیاتی) _____ ۳۱۰
۱. شکل حکومت اسلامی _____ ۳۱۰
۲. هم‌نشینی جمهوریت و اسلامیت _____ ۳۱۱
- مقبولیت و مشروعیت (هم‌نشینی رأی و شرع) _____ ۳۱۲
۱. نیاز حکومت اسلامی به مقبولیت _____ ۳۱۲
۲. مبنای مشروعیت و مقبولیت (قانون الهی؛ عامل و مبنای هم‌نشینی) _____ ۳۱۵
۳. تقدم و تأخر مشروعیت و مقبولیت _____ ۳۱۶
- حق و تکلیف (تعامل حقوق فرمانروا و فرمانبردار) _____ ۳۱۸
۱. طرح بحث _____ ۳۱۸
۲. مبانی و منابع حق و تکلیف _____ ۳۱۹
۳. نسبت حق و تکلیف _____ ۳۲۰
- انتخاب و انتصاب (هم‌نشینی رأی و جعل) _____ ۳۲۲
۱. نظریه انتخاب _____ ۳۲۳
- الف) تفسیر اول (نظریه وکالت انتخابی) _____ ۳۲۴
- ب) تفسیر دوم (نظریه انتخابی - انتصابی) _____ ۳۲۵
۲. نظریه انتصاب _____ ۳۲۵

بخش ششم: سیاست خارجی و روابط بین‌الملل

- درس چهاردهم: مفهوم، اهداف و اصول سیاست خارجی _____ ۳۳۳
- مفهوم‌شناسی _____ ۳۳۵
- مبانی و منابع سیاست خارجی از منظر امام _____ ۳۳۷
- اهداف سیاست خارجی از منظر امام _____ ۳۳۷
۱. در سطح ملی _____ ۳۳۷
۲. در سطح جهان اسلام _____ ۳۳۸
۳. در سطح جهانی _____ ۳۳۹

۳۴۰. اصول و قواعد سیاست خارجی
۱. وحدت امت و دولت‌های اسلامی ۳۴۰
- الف) ضرورت و هدف وحدت ۳۴۰
- ب) وحدت در عین کثرت ۳۴۱
- ج) نظریه اتحاد جماهیر دول اسلامی ۳۴۲
- د) ملاک‌ها و مبانی وحدت ۳۴۳
۲. قاعده نفی سبیل ۳۴۶
- الف) مفهوم نفی سبیل ۳۴۶
- ب) منبع تغذیه نفی سبیل ۳۴۷
- ج) ابعاد نفی سبیل ۳۴۸
- د) مصادیق عملی نفی سبیل در رفتار امام خمینی رحمته الله علیه ۳۵۰
۳. اصل دعوت (صدور ارزش‌های انقلاب) ۳۵۱
۴. اصل التزام به پیمانها و قراردادهای بین‌المللی ۳۵۳
۵. اصل تولی و تبری ۳۵۴
۶. اصل تألیف قلوب (دفاع از مستضعفین و مظلومین) ۳۵۷
۷. اصل «نه شرقی نه غربی» (عدم تعهد واقعی) ۳۵۸
- امام خمینی رحمته الله علیه و چالش آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی ۳۶۰
۱. شاخص‌های نظریه واقع‌گرایی ۳۶۰
۲. شاخص‌های نظریه آرمان‌گرایی ۳۶۱
۳. نظریه تلفیقی (آرمان‌گرایی واقع‌بینانه) امام خمینی رحمته الله علیه ۳۶۲
۳۶۹. کتابنامه